

پارسایی در حاشیه رود

گذری بر آیین مندایی

عادل شیرالی

معتقدند دومین قدرت در جهان نور است.

ارواحی نورانی وجود دارند که موجب تندرستی، پرهیزکاری و عدالت در عالم هستند (۱۲)

آنها معتقد به جاودانه بودن روح‌اند و ارواحی که زنده هستند با آنهايي که در قید حیات نیستند مرتبط‌اند. مراسم لوقانی به‌وسیله بازماندگان به یاد مردگان ساخته می‌شود (۱۳) این کار موجب آرامش بازماندگان و ارواح مردگان خواهد گشت. ردپای علم ستاره‌شناسی - علوم اصلی بابلیان - در اعتقادات دینی آنان به خوبی نمایان است (۱۴) کارگزاران به سمت ستاره‌ای جهت شمال قرار می‌گیرند اما ستاره‌پرست نیستند (۱۵) حدود چند هزار نفر از این قوم هنوز آیین را حفظ کرده‌اند.

در اطراف رودخانه‌های دجله و فرات زندگی می‌کنند (۱۶) آنها بدون دخالت دیگران آئین و تشریفات دینی خود را به‌جا می‌آورند.

یک صابی خوب باید لباس سفید بپوشد که به این لباس «رسته» می‌گویند. رسته لباس نور است و روح پاک آن‌را می‌پوشد (۱۷)

هر صابی باید روزانه خودش را در آب روان بعد از هر ناپاکی مانند قاعده‌گی یا همبسترشدن شستشو دهد (۱۸) در تعمید سه بار فرورفتن در آب لازم است. انجام تعمید نیز، با حضور روحانیون امکان‌پذیر است که تدهین، خوردن نان و نوشیدن آب مقدس از وظایف آنان است (۱۹) مراسم تعمید در روزهای یکشنبه همراه با پوشیدن رسته انجام می‌گیرد. تعمید برای مواردی چون ناپاکی‌های بزرگ همانند تولد بچه یا ازدواج، همچنین پاک شدن از اثرات گناهان کوچک انجام می‌گیرد. لباس رسته در دقت ازدواج و برای همه شعائری که از نظر احکام دینی واجب یا غیر واجب هستند پوشیده می‌شود. از این جهت هر فرد صابی باید پیش از فوت لباس رسته بر تن کند و غسل داده شود. برای کناره گناهان کوچک، آدم‌کشی یا زناي محض، بیشتر از یک بار تعمید کامل لازم است (۲۰) روحانیون صابئین باید از نظر نژادی روحانی‌زاده باشد و اجازه ندارد که موی سرش را بچیند و در دوران کودکی به تعلیم و تعلم بپردازد (۲۱)

صابئین یا مندائیان یکی از اقوام آرامی‌نژادند که در جنوب کشورهای عراق و ایران در مجاورت رودخانه‌ها و آب‌های جاری زندگی می‌کنند. واژه صابئین (sabian) از صبی (subbi) گرفته شده است. این نام به مهم‌ترین آئین دینی این قوم یعنی فرورفتن در آب اشاره دارد. (۱)

نام دیگر این قوم از کلمه مندا (manda) گرفته شده و به مکانی که در آن مراسم انجام می‌دهند اشارت دارد. (۲) مندائیان به‌واسطه تعمیدی که در آب انجام می‌دهند توسط اروپائیان «مسیحیان یحیی تعمید دهنده» خطاب می‌شدند. (۳)

در حقیقت آنان مسیحی نیستند اگرچه یحیی تعمید دهنده را به‌عنوان معلم بزرگ تصدیق می‌نمایند. (۴)

در قرن شانزدهم بازرگانان پرتغالی هنگامی که مندائیان را در بصره مشاهده کردند پی بردند که آنان همانند مسیحیان هستند، لذا به تکاپو افتادند که وضعیت آنها را بهبود بخشند و تعدادی از آنها را وارد ارتش پرتغال نمودند. ترک‌های عثمانی مندائیان را در مقابل پرداخت پول (جزیه) از خدمت در ارتش معاف کرده بودند. پیامبر اسلام درباره صابئین شکیبایی نشان می‌داد (۵) اگرچه نام صابئین در قرآن کریم در ردیف مسیحیان و یهودیان به‌عنوان اهل کتاب ذکر شده است. (۶) مندائیان چندین کتاب مقدس به زبان مندائی دارند. (۷) اما پیامبری همانند موسی و یا محمد (ص) ندارند (۸) و این دین ترکیبی است از شعائر مانویت، زرتشت و دین بابلیان باستان. (۹)

اعتقاد صابئین در مورد آب جاری این است که آب جاری که اصطلاحاً آن‌را «آب زنده» یا حیات بزرگ نام می‌نهند قدرت آفرینش جهان را دارد. (۱۰)

آب رودخانه در اعتقاد مندائیان «به‌عنوان آب زنده» است و مراسم تعمید که با فرورفتن در آب جاری صورت می‌گیرد موجب پاکی و تطهیر جسم و روح انسان می‌شود و برای روح قدرت جاودانی به‌همراه می‌آورد. تعمید، روح را در برابر قدرت‌های شریر صیانت می‌کند (۱۱) صابئین

پیش از این که کسی بخواهد به مقام روحانیت نائل شود از لحاظ جسمی به‌وسیله یک روحانی بلندپایه (گزنورا) یا سایر روحانیون از حیث سلامت جسمی او اطمینان حاصل می‌شود. تنها روحانیون مندائی قادر به نوشتن و خواندن خط مندائی هستند (۲۲)

مردم از فراگرفتن خط مندائی دلسردند، زیرا روحانیون خود تنها به این کار اشتغال دارند تا دانش کتب مقدس در دست خودشان باشد و کاری را که انجام نمی‌دهند، فقط خود به آن آگاهی داشته باشند در زمان ما روحانیون برای انجام مراسمی چون تعمید از مردم حقوق دریافت می‌کنند (۲۳) صابئین مراسم مذهبی خود را در مکانی به نام «مندا» انجام می‌دهند. مندی کلیه‌ای کوچک ازنی است که در کنار رودخانه بنا می‌شود، نزدیک مندی استخری وجود دارد که می‌توان در آن تعمید کرد [استخر بدین صورت است که آب از یک طرف وارد و از طرف دیگری خارج می‌شود]

ازدواج از نظر صابئین واجب و تولید مثل یک وظیفه شمرده می‌شود. مردان بی‌زن نفرین شده‌اند زیرا آنان متهم به ارتباط و داد و ستد با شیاطین هستند لذا بدین دلیل راهبان و راهبردهای مسیحی به‌عنوان گناهکاران برعلیه حیات معرفی شده‌اند. یک مرد ممکن است زنان زیادی بتواند اختیار کند در صورتی که بتواند از آنان حمایت کند. طلاق در شریعت مندائیان وجود ندارد اما با اجازه روحانی بزرگ می‌توان از همسر خود جدا شود. (۲۴) ازدواج توسط والدین هر دو طرف ترتیب داده می‌شود و اغلب بین اقوام دور یا بستگان نزدیک منعقد می‌گردد.

دختر می‌تواند نامزد خود را ببیند و با اختیار او را انتخاب و یا رد کند، اگر او موافقت کرد جهیزیه‌ای از طرف داماد به پدر عروس هدیه می‌شود. یکی از اعیاد مهم مندائیان عید پنجه است که در اواخر اسفندماه و اوایل فروردین هر سال برگزار می‌گردد. این عید پنج روز طول می‌کشد، در طول این ایام مردگان و زندگان با یکدیگر نوعی ارتباط برقرار می‌کنند. یکی از آداب این عید تهیه غذا به‌یاد مردگان است. تصور مندائیان این است که مردگان در این ایام به جان برگشته و در مراسم حضور دارند. برای وارثان خود دعای خیر می‌کنند. یکی از اعمال این عید انجام تعمید فراوان در صورت توان است. مراسم پنج روز پنجه در خارج از مندی به‌وسیله روحانی برگزار می‌گردد. مردم به‌صورت ساده و بدون تکلف در آن شرکت می‌کنند. مردگان در حلول مراسم پنجه آزاد و رها هستند (۲۵)

توضیحات:

۱- واژه صابئین غیرعربی و از زبان آرامی شرقی (زبان مندائی) اشتقاق یافته است، صابئین از صبا (SBA) گرفته شده و به معنای فرورفتن در آب، تعمید کردن معنا می‌شود لذا صابئین یا صبی که توسط همسایگان به آنان اطلاق می‌شود همه برگرفته از واژه صبا آرامی هستند. این واژه به یکی از اساسی‌ترین آئین مندائیان یعنی تعمید اشاره دارد. تعمید در دین مندائی بسیار پراهمیت است و اگر کسی تعمید به‌جای نیاورد به‌عنوان یک مندائی یا صابئی به‌حساب نمی‌آید.

۲- کلمه مندا به معنای علم و دانش و مندائیان (mandaeans) به پیروان این قوم اطلاق می‌گردد. اروپائیان اینان را با این نام بیشتر می‌شناسند، مندی (mandi) مکانی است که در آنجا تجمع کرده و مراسم مختلف دینی مانند اعیاد و ترحیم را برپا می‌دارند.

۳- اروپائیان برای نخستین بار ظاهراً قرن شانزدهم وقتی که مندائیان را در جنوب عراق مشاهده کردند که در آب جاری فرو می‌روند، تعمید اینان را برگرفته از تعمید یحیی فرض گرفته و آنان را به‌عنوان پیروان یحیی نام نهادند.

۴- یحیی آخرین صابیان به‌حساب می‌آید و به‌عنوان پیامبر و معلمی بزرگ در شریعت مندائیان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

۵- درباره وضعیت مندائیان در دوران حیات پیامبر اکرم اطلاع دقیقی در دست نیست. ۶- اشاره به آیات قرآن بقره/۶۲ ج/۱۷ درباره کتابی بودن صابیان همواره میان مفسران و فقیهان مسلمان بحث بوده، تنها در زمان حال از فقه‌های شیعه آیتا... خامنه‌ای این قوم را به‌عنوان اهل کتاب شناخته است.

۷- صابیان کتب و منابع زیادی دارند که مهمترین آنان عبارت از گنزا (Ginza) و ربا (Raba) تالیف یحیی. کتاب روان‌ها، کتاب تعمید و سایر کتب است که به زبان مندائی نگارش یافته است.

۸- مندائیان حضرت آدم به‌عنوان پیامبر نخستین و یحیی (ع) را آخرین نبی خود می‌دانند. ۹- مندائیان مانند همه ادیان دیگر تأییدی از عقاید و سنن سایر ادیان را پذیرفته‌اند. ۱۰- در شریعت صابیان اعتقاد به وجود آب از ارکان اساسی به‌شمار می‌آید. تعمید از مهمترین دستورات این دین است و تنها در آب جاری تحقق می‌یابد، مسکن‌گزینی آنان در طول حیات این قوم همیشه در کنار آب جاری بوده و علاوه بر آن پس از آفرینش فرشتگان بزرگ اولین مرحله هستی با آفرینش آب شکل می‌گیرد و پس از آفرینش آب سایر هرم هستی تحقق می‌یابد.

۱۱- تعمید از نظر مندائیان موجب تطهیر روح و پیوستگی با جهان نور سبب از بین بردن گناهان کوچک می‌گردد و بایی است که در دین مندائیان انسان می‌تواند توسط آن از شرارت‌های دنیا دوری کند و به خداوند خود را نزدیک نماید.

۱۲- نور و جهان نور در میان عقاید این قوم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. تمام خوبی‌های فرشتگان، صالحان، انبیاء به‌گونه‌ای با این جهان ارتباط دارند، جهان نور بعد از آب که حیات اول است به‌وجود آمد، فرشتگان و ارواح نیکوکاران در جهان نور مسکن دارند، بدی‌ها و موجودات شرور همه از جهان تاریکی سرچشمه گرفته‌اند. نور مقدم بر تاریکی است، بهشت در جهان نور جای گرفته است.

۱۳- لوفانی (Lofany) و دخرانی (Dakhrany) به‌معنای تجمع و پیوستن، صابیان بیاد مردگان خود با پوشیدن لباس رسته و بعضی مواد غذایی طعامی خاص در دست می‌کنند و برای ارواح و اموات خود طلب آموزش می‌نمایند. لوفانی و دخرانی از ضروریات دین مندائیان به‌حساب می‌آید.

۱۴- صابیان چون از ادیانی است که از قدمت طولانی در بین‌النهرین برخوردار است و علوم مربوط به ستاره‌شناسی در این منطقه رواج فراوانی داشت در منابع و عقاید آنها اثرات این علم مشاهده می‌شود ولی پرستش ستاره و یا احترام به نجوم در این دین ممنوع است.

۱۵- صابیان در هنگام اقامه دعا و یا عبادات به‌طرف شمال که قبله آنان قرار دارد، می‌ایستند. در واقع جهت قبله آنان در سوس شمال قرار گرفته یعنی به طرف جهان نور.

۱۶- محل زندگی مندائیان در طول تاریخ همواره در کنار آب جاری برای انجام تعمید برگزیده می‌شده و در منطقه بین‌النهرین در اطراف دجله، فرات، کارون و سایر رودخانه‌هایی که در نواحی جنوب ایران و عراق جاری است مسکن‌گزینی دارند. عراق به‌عنوان اولین مرکز و ایران دومین مرکز تجمع این گروه به‌حساب می‌آید، در عراق صابیان جزء ادیان اسی و از حق و حقوق خاصی برخوردارند اما در ایران در قانون اساسی مندائیان به‌عنوان اهل کتاب شناخته نشده‌اند. در ایران براساس برخی گفته‌های بزرگان این قوم تعدادشان به حدود ۲۰۰۰۰ هزار نفر می‌رسد، ولی از نفوس آنان در عراق اطلاع درستی نداریم.

۱۷- لباس رسته به‌رنگ سفید پارچه‌ای متشکل از پنج قسمت اصلی و دو قسمت فرعی به‌عنوان لباس رسمی در هنگام برپایی شعائر و عبادات توسط مندائیان پوشیده می‌شود.

۱۸- در شریعت صابیان بعد از همبستر شدن یا قاعده‌گی و مواردی مشابه، فراد باید بدن خود را به‌طور کامل شستشو دهد تقریباً چیزی مانند غسل‌های واجب در اسلام.

۱۹- تعمید با پوشیدن رسته و حضور روحانیون که با خود لوازمی را به‌همراه دارند در روز یکشنبه کنار آب جاری انجام می‌گیرد، تعمید می‌تواند به‌صورت انفرادی یا دسته‌جمعی انجام گیرد.

۲۰- تعمید اثر گناهان بزرگ را از بین نمی‌برد، تنها اثر بعضی گناهان کوچک همانند خوردن گوشت خوک را از بین می‌برد.

۲۱- در شریعت صابیان روحانیون چون به متون دینی آشنایی دارند و به اجرای شعائر دینی احاطه کامل می‌یابند از این رو نقش اساسی را در میان پیروان این دین ایفاء می‌کنند. کسانی که می‌خواهند به درجه روحانیت نائل شوند باید اصالتاً از نظر جسمی سالم و در خانواده‌ای روحانی به‌دنیا آمده باشند و پس از طی مقدماتی مانند فراگیری متون دینی و انجام اعمال دینی می‌توانند در سلک روحانیت درآیند.

۲۲- خط مندائی یکی از شبه‌های خطوط آرامی شرقی است و از سمت راست نوشته می‌شود. بدون نقطه است. روحانیون در فراگیری خط و نگهداری آن و تعلیم به دیگران اهتمام زیادی از خود نشان می‌دهند. البته در زمان حال کسانی دیگر غیر از روحانیون در میان مندائیان نسبت به فراگیری خط علاقه نشان می‌دهند و روحانیون نسبت به این امر مضایقه‌ای نشان نمی‌دهند.

۲۳- روحانیون برای انجام شعائر دینی مانند تعمید و عقد پولی دریافت نمی‌کنند.

۲۴- در شریعت صابیان طلاق وجود ندارد و اگر کسی نتواند با همسر خود به تفاهم برسد پس از تقسیم اموال تا هنگامی که با کس دیگری ازدواج نکند در عقد هم هستند و اگر با کس دیگری هر کدام از این دو ازدواج کردند عملاً از هم جدا شده‌اند.

۲۵- عید پنجه یکی از اعیاد مهم شریعت مندائی به‌حساب می‌آید. در اواخر اسفند و اوایل فروردین و همان‌طور که از اسم آن پیداست، در مدت پنج روز می‌باشد. در پنجه مراسم گوناگونی برپا می‌شود. مانند تعمید، دخترانی، پنجه از نظر اعتقادی نیز مهم است چون ایام این عید متعلق به جهان نور است. در شب و روز آن می‌توان تعمید کرد. دعا در این ایام ارزش فراوانی دارد. آفرینش هستی با خلق فرشتگان بزرگی چون مندادهی در این ایام آغاز می‌گردد.